

І. П. Устинова,

кандидат юридичних наук, доцент
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-1112-807X>

В. Є. Білявська,

здобувачка вищої освіти першого (бакалаврського) рівня

ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ФІНАНСОВОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ ТА УПРАВЛІННЯ АКТИВАМИ В УМОВАХ ВІЙСЬКОВОЇ АГРЕСІЇ

Національний авіаційний університет
проспект Любомира Гузара, 1, 03058, Київ, Україна
E-mails: ustynova1970@gmail.com, valeriabilavska2@gmail.com

Мета: полягає в огляді та аналізі правової природи фінансової системи України, основних аспектів та виявлення недоліків, що гальмують процес розвитку фінансової системи, пошук можливих шляхів удосконалення, аналіз проблем та визначення перспектив функціонування фінансової системи в сучасних умовах, а саме в умовах дії воєнного стану. **Методи дослідження:** в статті використані наступні загальнонаукові методи дослідження спостереження та опис та теоретичні: аналіз, узагальнення, пояснення, а також системний, функціональний, конкретно-соціологічний. **Результати:** особливу увагу приділено формуванню бюджетів, які відчули найбільший тиск, і спрямуванню фінансових ресурсів на оборонні та соціальні потреби. Додатково розглядаються проблеми незбалансованості видатків та доходів бюджету, а також валютного ринку, який продовжує функціонувати з обмеженнями, встановленими під час воєнного стану. У статті також розглядаються існуючі та потенційні шляхи вирішення проблем функціонування фінансової системи, зокрема їх адаптація до потреб оборони та забезпечення безперерйного функціонування системи державних фінансів. **Обговорення:** військове вторгнення на територію України та глобалістичні процеси в світі призвели до суттєвих негативних змін в існуванні фінансової системи України, і тому потребують нової практики вирішення питань формування бюджету країни, місцевих бюджетів, суттєвих корекцій у податковому законодавстві та зміні розміру податкового тягаря. Суттєвою складовою вирішення цих питань, є розширення співпраці з Міжнародними фінансовими організаціями, сприяння покращенню інвестиційного клімату тощо.

Ключові слова: фінанси; фінансова система; фінансова політика; фінансування; активи; фінансові органи; Міжнародні фінансові організації; бюджет; військова агресія; податки.

Постановка проблеми та її актуальність.

Функціонування фінансової системи є основою для виконання різних завдань і функцій держави в різних сферах життя суспільства. Розвинена і стабільна фінансова система є ключем до успішної реалізації державної економічної політики. Проте в Україні процес створення самостійної і ефективної фінансової системи є тривалим і складним, оскільки вимагає постійного вдоско-

налення відповідно до потреб держави та змін у світовій фінансово-економічній ситуації. Сучасні кризові явища України мають значний вплив на її фінансову систему. Однак, з урахуванням військової агресії та введення воєнного стану на території країни, фінансова система працює у новому форматі з іншими векторами розвитку. Це породжує нові проблеми, що пот-

ребують негайного вирішення для ефективного розпорядження ресурсами.

Правові та економічні проблеми функціонування фінансової системи України, які виникли в результаті повномасштабного вторгнення до України та запровадження воєнного стану з 24 лютого 2022 року. Введення воєнного стану викликало необхідність реагування на воєнні дії та забезпечення безпеки країни, що вплинуло на фінансові потоки та бюджетні видатки. Зокрема, значні кошти були спрямовані на потреби оборони, що створило додаткове фінансове навантаження. фінансова система стикається з регулюванням внутрішніх та зовнішніх викликів і загроз, що може негативно позначитися на її стабільності.

Аналіз досліджень і публікацій з проблеми. Окремі аспекти функціонування фінансової системи України в умовах воєнного стану були предметом дослідження таких науковців як: Р.А. Абдуллаєв, А.Ф. Барбалат, В.Г. Дем'янишин, М.О. Житар, А.В. Коробцова, М.О. Кужелев, З.М. Лободіна, О.П. Мейш, А.С. Нестеренко та інші. Учені досліджували основні аспекти фінансової системи України, виявляли процедурні недоліки та висували шляхи їх удосконалення, а також розглядали перспективи розвитку та функціонування системи.

Виклад основного матеріалу дослідження. Функціонування фінансової системи визначається кругообігом фінансових ресурсів, що слугує ключовим інструментом для реалізації завдань та функцій держави у різних сферах суспільного життя. В умовах сучасності, фінансова система працює в абсолютно іншому форматі з дещо зміненими векторами у зв'язку з військовою агресією проти України та запровадження на території України воєнного стану. Через це виникають нові проблеми, що стосуються різних аспектів фінансової системи України, та потребують негайного урегулювання для ефективного та оперативного розпорядження ресурсами та активами.

Слід визначити, що фінансова система це сукупність інструментів, або ланок фінансів, об'єднаних за ознакою спільності форм і методів мобілізації, розподілу і використання грошових фондів і за ознакою їх правового регу-

лювання [1, с. 7]. Погоджуємося із думкою А.С. Нестеренко, що сучасна фінансова система – єдина, характеризується цілісністю складових сфер і ланок, їх взаємозалежність і взаємообумовленістю комплексу фінансових інститутів і відповідних їм правовідносин, уповноваженого суб'єкта процедур здійснення фінансової діяльності. Важливим елементом фінансової системи, є державні фінанси, які безпосередньо включають: бюджетну систему; позабюджетні централізовані фонди; фінанси господарчих суб'єктів, галузей і відомств; кредитні ресурси [2, с. 74].

Тим не менш, підтримуємо позицію А.В. Мейш, який окреслює наступні проблеми фінансової системи України: відсутність ефективної державної підтримки розвитку малого і середнього бізнесу; недосконалість діючої системи оподаткування; неефективний контроль за сплатою податків (надмірна перевантаженість чинного податкового законодавства великою кількістю наданих пільг); неефективне функціонування бюджетної системи недостатній контроль за цільовим і раціональним використанням бюджетних коштів [3].

Наголосимо, що ключова роль у забезпеченні ефективного функціонування фінансової системи належить державному бюджету, який виступає фактично координуючим центром, що в умовах ринкової економіки надає необхідну допомогу у формі бюджетних дотацій, субвенцій, субсидій, кредитів, гарантій та інше [4].

Також не обійшлося і без змін у податковому законодавстві. Відповідно Закону України № 2142, передбачено, що «На період дії правового режиму воєнного чи надзвичайного стану не поширюються дія регуляторного законодавства на встановлення місцевих податків та/або зборів та податкових пільг зі сплати місцевих податків та/або зборів; звільнення від сплати та обліку ПДВ платників єдиного податку третьої групи певних умов; звільнення від сплати екологічного податків на територіях бойових дій; з 1 квітня 2022 р. звільнено від сплати ПДВ, акцизу та ввізного мита ввезення транспортних засобів громадянами та багато інших». Положення цього законодавчого акту спрямовані на підтримання економіки та фінансової системи України, в цілому [5].

Більш того, місцеві бюджети теж зазнали змін в період дії воєнного стану. За для ефективного формування та виконання місцевих бюджетів у період воєнного стану центральні органи виконавчої влади прийняли низку рішень, що стосуються внесення змін окремих положень чинного законодавства. Наприклад, Постанова Кабінету Міністрів України № 252, у якій зазначено, про перехід повноважень органів місцевого самоврядування та їх виконавчих органів у бюджетній сфері до військових адміністрацій, якщо такі органи утворені [6]. До основних видатків місцевих бюджетів належить забезпечення добровольчих формувань територіальних громад, основним завданням яких є територіальна оборона відповідної громади.

Особливо важливим у сьогоденній ситуації євроінтеграційних прагнень України постає питання вдосконалення управління державними фінансами відповідно до вимог Європейського Союзу в системі діяльності уряду, і ці питання є предметом обговорення між Кабміном та міжнародним фінансами інституціями. Системи оцінки фінансового становища та якості управління фінансами стають на заваді ефективному розвитку державної фінансової системи в умовах євроінтеграційного курсу України [7, с. 156-163].

Однією з останніх та наймасштабнішою за останні роки є фінансова підтримка Сполучених Штатів Америки-ленд. Ліз. Так, 10 травня 2022 року президентом США було підписано «Ukraine Democracy Defense Lend-Lease Act of 2022» [8]. Суттєву допомогу та підтримку населенню надаються міжнародні фінансові організації, Так, 12 853 290 заявок подано по різним програмам допомоги, за 8 981 326 заявка проведені виплати, а в черзі на верифікацію ще є 3 911 286 заявок, що складає меншу частину від поданих. Грошова допомога надається міжнародними організаціями в рамках реалізації проекту щодо надання додаткових заходів соціальної підтримки окремих категорій населення, зокрема з числа внутрішньо переміщених осіб, передбаченого Постановою Кабінету Міністрів України від 26 квітня 2022 року № 487 «Про реалізацію спільного з Місією Міжнародного Комітету Червоного Хреста в

Україні та Товариством Червоного Хреста України проекту щодо додаткових заходів соціальної підтримки окремих категорій населення». Грошова допомога надається міжнародними організаціями відповідній соціальній категорії населення, згідно умов меморандумів про співпрацю/співробітництво, укладених Міністерством соціальної політики України та відповідною міжнародною організацією.

Викликом фінансовій системі України у воєнний та післявоєнний періоди є збільшення кількості внутрішньо переміщених осіб, адже понад 7 млн. українців виїхали за кордон або стали внутрішніми переселенцями [9]. Наслідком цього є зменшення платників податків та, відповідно, податкових надходжень. Проблемою є те, що багато ВПО втратили житло, майно, здоров'я і, відповідно, потребують соціальної та фінансової підтримки від держави та додаткового фінансування. Так, лише за січень-жовтень 2022 року на соціальні виплати з державного бюджету України було спрямовано 338,5 млрд гривень, з них 41,6 млрд гривень – для надання допомоги на проживання ВПО [10].

Також важливо зазначити, що зазнали суттєвих змін і повноваження Державної казначейської служби України та НБУ під час особливого періоду, що включає період дії воєнного стану та період відбудови після закінчення воєнних дій. Так Державна казначейська служба України у цей період має право: акумулювати та обліковувати кошти загального та спеціального фонду місцевих бюджетів на відповідних аналітичних рахунках; зберігати на рахунках залишки коштів місцевих бюджетів (тимчасово, до скасування воєнного стану) до прийняття рішення щодо їх спрямування та використання; відкривати асигнування із державного бюджету України за видатками його загального фонду у певній черговості [11]. Повноваження НБУ під час особливого періоду визначено, зокрема, в ухвалених Радою НБУ «Основних засадах грошово-кредитної політики на період воєнного стану». У документі зазначено, що в умовах війни для максимального забезпечення потреб оборони України, безперебійного функціонування фінансової системи та об'єктів критичної інфраструктури НБУ фінансуватиме дефіцит державного

бюджету, але лише критичні видатки в обмежених обсягах та лише шляхом купівлі цінних паперів Уряду на первинному ринку. Водночас зусилля НБУ будуть спрямовані до якнайшвидшої повної відмови від фінансування дефіциту державного бюджету [12].

Щодо перспектив покращення фінансової системи України в час війни експерти наголошують на необхідності розвитку та впровадженні нових технологій у фінансовій сфері. Вони включають в себе такі напрямки як електронні платежі, банківські послуги онлайн, розвиток фінтех-компаній та використання блокчейн-технологій та е-гривні. Завдяки цьому, банки зможуть швидше та ефективніше виконувати свої функції, а люди матимуть можливість здійснювати фінансові операції незалежно від місця перебування та обставин [13].

Висновки. Таким чином, забезпечення стабільності фінансової системи України під час воєнного стану є пріоритетним завданням, оскільки це забезпечує достатні ресурси для оборони країни та неперервне функціонування її економіки. Додатково, важливо активно працювати над повертанням інвестицій, підтримкою малих та середніх підприємств та раціональним використанням фінансової допомоги зарубіжних держав для зміцнення фінансового та економічного фронту країни. Тому, безумовно, удосконалення внутрішніх процесів і зміцнення репутації України, як надійного партнера є важливими кроками для зайняття гідного місця на світовій економічній арені.

Література

1. Устинова І.П. Правові засади забезпечення фінансової безпеки державних активів в сучасній трансформаційній парадигмі. Забезпечення конституційних прав громадян в контексті конвенційних зобов'язань України / І.М. Сопілко, Ю.Л. Юринець, Ю.Д. Кунєв та ін. Національний авіаційний університет-Київ, Видавництво Людмила, 2022, с. 45-73.

2. Нестеренко А.С. Визначення «фінансової системи» та її структурний склад. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Серія: Юриспруденція. 2013. № 6–3. Том 1. С. 72–75.

3. Мейш А.В. Перспективи розвитку фінансової системи України. *Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки*. 2019. № 1. С. 70-74.

4. Дем'янишин В.Г., Лободіна З.М. Розвиток фінансового механізму в умовах реформування фінансової системи України. *Формування ринкової економіки в Україні*. 2020. Вип. 43. С. 59-80.

5. Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо вдосконалення законодавства на період дії воєнного стану: Закон України від 24.03.2022 р. № 2142. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2142-20#Text> (дата звернення: 19.02.2024).

6. Деякі питання формування та виконання місцевих бюджетів у період воєнного стану: Постанова Кабінету Міністрів України від 11.03.2022 р. № 252. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/252-2022-%D0%BF#Text> (дата звернення: 19.02.2024).

7. Кужелев М.О., Житар М.О. Особливості формування державної фінансової політики в умовах європейської інтеграції України: *Збірник наукових праць Національного університету державної податкової служби України*. 2015. № 2. С. 154-163.

8. Ленд-ліз і \$33 млрд. Що дасть нова допомога США. URL: <https://tsn.ua/ato/zakon-prolend-liz-vid-ssha-scho-ce-take-i-yak-vpline-naekonomiku-ukrayini-2032177.html> (дата звернення: 19.02.2024).

9. Ресурси України для фінансової стабільності під час війни та відбудови. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2022/04/22/686099/>.

10. Офіційний сайт Міністерства фінансів України. URL: <https://mof.gov.ua/uk> (дата звернення: 19.02.2024).

11. Про затвердження Порядку виконання повноважень Державною казначейською службою в особливому режимі в умовах воєнного стану: Постанова Кабінету Міністрів України від 09.06.2021 р. № 590. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/590-2021-%D0%BF#n916> (дата звернення: 19.02.2024).

12. Основні засади грошово-кредитної політики на період воєнного стану: схвалено рішенням

ням Ради НБУ від 15.04.2022 р. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/MPG-ml_2022.pdf?v=4 (дата звернення: 19.02.2024).

13. Барбалат А.Ф. Стан фінансової системи України в умовах повномасштабної війни. Участь молоді у розбудові агропромислового комплексу країни: зб. матер. наук- практ. конфер. (м. Миколаїв, 22-24 бер. 2023 р). Миколаїв, 2023. С. 8-11.

14. Гарбінська-Руденко А.В., Дудник В.М., Яценко Ю.Г., Правові проблеми функціонування фінансової системи України в період дії воєнного стану. URL: <http://journal-app.uzhnu.edu.ua/article/view/261776/258186> (дата звернення: 19.02.2024).

15. Умови надання грошової допомоги від міжнародних організацій, URL: <https://aid.edoromoga.gov.ua/terms>. (дата звернення: 19.05.2024).

References

1. Ustynova I.P. Pravovi zasady zabezpechennya finansovoyi bezpeky derzhavnykh aktyviv v suchasniy transformatsiyiniy paradyhmi. Zabezpechennya konstytutsiynykh prav hromadyan v konteksti konvetsiynykh zobov'yazan' Ukrainy / I.M. Sopilko, YU.L. Yurynets', YU.D. Kunyev ta in. Natsional'nyy aviatsiyyny universytet-Kyyiv, Vydavnytstvo Lyudmyla, 2022, s. 45-73.

2. Nesterenko A.S. Vyznachennya «finansovoyi systemy» ta yiyi strukturnyy sklad. Naukovyy visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu. Seriya: Yurysprudentsiya. 2013. № 6–3. Tom 1. S. 72–75.

3. Meysh A.V. Perspektyvy rozvytku finansovoyi systemy Ukrainy. Visnyk Khmel'nyts'koho natsional'noho universytetu. Ekonomichni nauky. 2019. № 1. S. 70-74.

4. Demyanyshyn V.H., Lobodina Z.M. Rozvytok finansovoho mekhanizmu v umovakh reformuvannya finansovoyi systemy Ukrainy. Formuvannya rynkovoyi ekonomiky v Ukraini. 2020. Vyp. 43. S. 59-80.

5. Pro vnesennya zmin do Podatkovoho kodeksu Ukrainy ta inshykh zakonodavchykh aktiv Ukrainy shchodo vdoskonalennya zakonodavstva na period diyi voyennoho stanu: Zakon Ukrainy

vid 24.03.2022 r. № 2142. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2142-20#Text> (data zvernennya: 19.02.2024).

6. Deyaki pytannya formuvannya ta vykonannya mistsevykh byudzhativ u period voyennoho stanu: Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 11.03.2022 r. № 252. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/252-2022-%D0%BF#Text> (data zvernennya: 19.02.2024).

7. Kuzhelyev M.O., Zhytar M.O. Osoblyvosti formuvannya derzhavnoyi finansovoyi polityky v umovakh yevropeys'koyi intehratsiyi Ukrainy: Zbirnyk naukovykh prats' Natsional'noho universytetu derzhavnoyi podatkovoyi sluzhby Ukrainy. 2015. № 2. S. 154-163.

8. Lend-liz i \$33 mlrd. Shcho dast' nova dopomoha SSHA. URL: <https://tsn.ua/ato/zakonprolend-liz-vid-ssha-scho-ce-take-i-yak-vpline-naekonomiku-ukrayini-2032177.html> (data zvernennya: 19.02.2024).

9. Resursy Ukrainy dlya finansovoyi stabil'nosti pid chas viyny ta vidbudovy. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2022/04/22/686099/>.

10. Ofitsiyyny sayt Ministerstva finansiv Ukrainy. URL: <https://mof.gov.ua/uk> (data zvernennya: 19.02.2024).

11. Pro zatverdzhennya Poryadku vykonannya povnovazhen' Derzhavnoyu kaznacheys'koyu sluzhboyu v osoblyvomomu rezhymi v umovakh voyennoho stanu: Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 09.06.2021 r. № 590. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/590-2021-%D0%BF#n916> (data zvernennya: 19.02.2024).

12. Osnovni zasady hroshovo-kredytnoyi polityky na period voyennoho stanu: skhvaleno rishennyam Rady NBU vid 15.04.2022 r. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/MPG-ml_2022.pdf?v=4 (data zvernennya: 19.02.2024).

13. Barbalat A.F. Stan finansovoyi systemy Ukrainy v umovakh povnomashtabnoyi viyny. Uchast' molodi u rozbudovi ahropromyslovoho kompleksu krayiny: zb. mater. nauk- практ. konfer. (м. Mykolayiv, 22-24 бер. 2023 р). Mykolayiv, 2023. S. 8-11.

14. Harbins'ka-Rudenko A.V., Dudnyk V.M., Yatsenko YU.H., Pravovi problemy funktsionuvannya finansovoyi systemy Ukrainy v

period diyi voyennoho stanu. URL: <http://journal-app.uzhnu.edu.ua/article/view/261776/258186> (data zvernennya: 19.02.2024).

15. Umovy nadannya hroshovoyi dopomohy vid mizhnarodnykh orhanizatsiy, URL: <https://aid.edopomoga.gov.ua/terms>. (data zvernennya: 19.05.2024).

Iryna Ustynova, Valeria Bilyavska

PECULIARITIES OF FUNCTIONING OF THE FINANCIAL SYSTEM OF UKRAINE AND ASSET MANAGEMENT IN THE CONTEXT OF MILITARY AGGRESSION

National Aviation University
Liubomyra Huzara, 1, 03058, Kyiv, Ukraine
E-mails: ustynova1970@gmail.com, valeribilavska2@gmail.com

Purpose: the purpose of the study is to review and analyses the legal nature of the financial system of Ukraine, the main aspects and identify the shortcomings that hinder the development of the financial system, to find possible ways to improve it, to analyses the problems and determine the prospects for the functioning of the financial system in modern conditions, namely, under martial law. **Research methods:** the article uses the following general scientific methods of research: observation and description and theoretical methods: analysis, generalization, explanation, as well as systemic, functional, specific and sociological. **Results:** particular attention is paid to the formation of budgets that have experienced the greatest pressure and the allocation of financial resources to defense and social needs. In addition, the problems of imbalance between budget expenditures and revenues, as well as the foreign exchange market, which continues to operate with restrictions imposed during martial law, are considered. The article also discusses existing and potential solutions to the problems of the financial system, including their adaptation to the needs of defense and ensuring the smooth functioning of the public finance system. **Discussion:** the military invasion of Ukraine and globalization processes in the world have led to significant negative changes in the existence of Ukraine's financial system, and therefore require new practices in addressing the issues of forming the country's budget, local budgets, significant adjustments to tax legislation and changes in the size of the tax burden. An essential component of solving these issues is to expand cooperation with international financial organizations, to promote the improvement of the investment climate, etc.

Key words: finance; financial system; financial policy; financing; assets; financial institutions; International Financial Institutions; budget; military aggression; taxes.

Стаття надійшла до редакції 29.08.2024